

ПРИМЕРИ НОВИХ ЧИТАЊА КЛАСИКА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У САВРЕМЕНОЈ ШКОЛИ

Апстракт: У раду се разматрају савремени методички приступи тумачењу сегмената одабраних дела класика српске књижевности (Јована Стерије Поповића, Ђуре Јакшића, Лазе Костића, Иве Андрића, Милутина Бојића, Милоша Црњанског, Бранислава Нушића, Десанке Максимовић), заступљених у новим програмима наставе и учења за предмет Српски језик и књижевност, за старије разреде основне школе.

Указује се на значај заснивања наставних корелација, ширење функционалних циљева, структурирање радних налога према захтевима стандарда ученичких постигнућа и исхода наставе. Истичу се предности дигиталних издања читанки и показује се у каквој су спрези нова читања дела одабраних класика и стваралачке наставне активности.

Поред аналитичко-синтетичког, проблемског и корелативног приступа тумачењу, постиже се заснивање компаративног приступа увидом у интеграционе чиниоце наставне интерпретације, са циљем додатног мотивисања ученика да књижевна дела читају са занимањем и разумевањем.

Кључне речи: класици српске књижевности, савремени методички приступи, наставне корелације, дигитална читанка, стваралачке активности у настави.

1. УВОД

Ученик новог доба жели да су му све информације о ономе што чита, или о чему учи, доступне, умрежене и сврсисходне. То не значи аутоматски да се естетски циљеви наставе, као и уживање у прочитаном, подређују функционализацији наставног садржаја, већ пре свега указује на потребу за стварањем шире слике о ономе што се чита. Управо зато, неопходно је

усмерити наставне интерпретације у правцу остваривања претходно дефинисаних исхода за одређени разред, уз заснивање корелативних и компаративних приступа који обезбеђују повезивање прочитаних књижевних дела из млађих разреда са новом лектиром.

Примери нових читања класика српске књижевности у савременој школи сагледавају се у оквиру следећих подтема:

а) Заснивање унутарпредметних наставних корелација, уз функционално повезивање наставних садржаја предмета Српски језик и књижевност;

б) Заснивање хоризонталних и вертикалних предметних и међупредметних корелација;

в) Осмишљавање тематских часова и организовање пројектне наставе;

г) Заснивање поредбеног приступа наставној интерпретацији (уз преплитање компаративног и корелативног приступа);

д) Тумачење дела класика српске књижевности уз помоћ диференцираних радних налога;

ђ) Дела класика српске књижевности као подстицај за систематизовање знања из српског језика и књижевности;

е) Стваралачке активности у сагледавању дела српских књижевних класика;

ж) Пример иницијалног теста заснованог на познавању одабраног књижевног дела;

з) Класици „на клик” – улога дигиталних читанки.

У овом раду разматрају се савремени методички приступи тумачењу сегмената одабраних дела класика српске књижевности (Јована Стерије Поповића, Ђуре Јакшића, Лазе Костића, Бранислава Нушића, Иве Андрића, Милутина Бојића, Милоша Црњанског, Десанке Максимовић), која су заступљена у некадашњим, као и у новим програмима наставе и учења за предмет Српски језик и књижевност, за старије разреде основне школе.

Указује се на значај заснивања наставних корелација, ширење функционалних циљева, структурирање радних налога према захтевима стандарда ученичких постигнућа и исхода наставе. Анализирају се специфичности дигиталних издања читанки и показује се у каквој су спрези нова читања дела одабраних класика и стваралачке наставне активности.

Поред аналитичко-синтетичког, проблемског и корелативног приступа тумачењу, подстиче се заснивање компаративног приступа увидом у интеграционе чиниоце наставне интерпретације, са циљем додатног мотивисања ученика да књижевна дела читају са занимањем и разумевањем.

2. ЗАСНИВАЊЕ МЕЂУПРЕДМЕТНИХ НАСТАВНИХ КОРЕЛАЦИЈА

2.1. Српски језик и књижевност – Ликовна уметност

Могућности за повезивање наставних садржаја из различитих предмета које ученик савладава током једне школске године непресушне су и умногоме зависе од маште и креативности наставника који, ширећи поље знања својих ученика, њих додатно мотивише да истражују и тако развијају сопствену креативност и радозналост.

Један од примера који овде наводимо може се развијати и у раду са ученицима основне школе, као и са средњошколцима: *Ђура Јакшић – њесник и сликар*.

Поезија Ђуре Јакшића састоји се из упадљивих песничких слика богатих детаљима, оштро контрастираних и обојених. Песме су саткане од искрености, пораженог виђења света и жеље да тај свет буде бољи. И Јакшићеве слике одликују се веома добрим осећајем за боју и игру светлости; јасно видљивим потезима четкицом, те коришћењем осветљења како би се дефинисао облик и простор. Своје прве песме овај песник потписивао је као „Ђура Јакшић, молер”. У сликарству, његов узор био је Рембрант. Искрени, ватрени и опојни занос одлике су песниковог романтичарског темперамента. Осећања љубави и родољубља, сете или песимизма, дочаравају се наслагама боја које се наносе на платно или звуком речи које се слажу у стихове.

„Девојка у плавом”, слика настала исте године, 1856, као и Јакшићева песма „Мила” одишу заљубљеношћу и тугом: „Вина, Мило!’ – орило се / Док је Мила овде била. / Сад се Мила изгубила: / Туђе руке вино носе. / Ана точи, Ана служи, / Ал’ за Милом срце тужи” (Јакшић 2016: 3).

На слици остаје вечно сећање Ђуре Јакшића на обичну девојку, Емилију Милу Поповић, кћерку кикиндског кафеџије Лазара Поповића, која је своје снове наставила да тражи у свету глуме. Младићу од двадест три године срушио се свет.

Иако није у школском програму, песма „Мила” Ђуре Јакшића може допринети мотивисању ученика да са занимањем читају Јакшићеву поезију, а да се касније, у средњој школи, заинтересују за поетику романтизма и њене одлике.

Ђура Јакшић 1856. године одлази као искушеник у манастир Крушедол: „Сад му ваља поћи, да с’ одрече света. – / „Збогом остај, збогом, душо

ми отета!” (Ђура Јакшић, „Искушеник”). Од неузвраћене љубави остали су му само цртежи и скице Милиног лика, којима је у кафани „Код белог крста” (где је она служила) покушавао да забележи њену лепоту. Патња и наизглед безизлазни вапај за смислом љубави са одласком Миле шири се на читав животни смисао:

Ко да игра? Ко да пева?
Ко да жедни? Ко да пије?
Ко ли бригу да раздије?
Неста Миле, нестa ћева¹
Ана точи, Ана служи,
Ал’ за Милом срце тужи! (Јакшић 2016: 3)

Следећа аналогича изузетно је корисна у раду са средњошколцима, са којима се успешно могу засновати и сложенија промишљања о природи лирског текста и о позицији уметника у односу на његово стваралаштво.

У сагледавању могућих аналогича између дела Лазе Костића и сликара Рембранта ученици се могу подстицати следећим серијама питања.

Загледајте се у Рембрантово платно „Слика у свом атељеу”. Уживите се у простор који је на њему представљен. – Опишите шта видите на слици, придајући посебну пажњу фигури сликара. На који начин је он представљен? – Које особине му се могу придодати? Упоредите његов положај са положајем лирског субјекта Костићеве песме.

Обратите пажњу на колорит и композицију слике, уважавајући све детаље који су на њој осликани. Шта може сугерисати такав сликарски поступак на садржинском плану? – Размислите како се то уклапа у атмосферу песме „Међу јавом и мед сном”. – Размотрите семантички потенцијал композиционих решења оба уметничка дела. Које су додирне тачке међу њима?

Закључци поводом задатих радних налога приказују се путем следећих поређења: Лаза Костић: фигура ствараоца, хероизација и култ песника – Рембрант: фигура сликара, уметника који доживљава бору у сукобу са својим душевним понорима; Лаза Костић: настојање да се проникне у тајновите процесе стварања и просторе у којима се то стварање одвија; мотив плетива и плетисања – Рембрант: дубока фокусираност ствараоца на дело које

¹ Ученицима је потребно објаснити значење ове речи. *Ћев*, чешће *ћев* или *ћевф* реч је арапског порекла. Подразумева добро расположење, радост, добру вољу, уживање, бунт, весеље, прохтев, задовољство... (према: www.znacenjeresci.com).

тек треба да настане, потрага за аутентичним обликом уметничког остварења; Лаза Костић: подвојеност мотива срца и разума, сна и јаве, дана и ноћи, лирског ја и плетива – Рембрант: вишезначна симболика празног платна – тренутак пред стварање, костихевски „сутон душе” или стваралачка криза; Лаза Костић: борба два неједнака партнера – разумског, добронамерно радозналост, и другог, светло-тамног, мутног и непредвидљивог – Рембрант: експресија сликаревог лица – поглед упрт ка платну, збуњеност, несигурност, страх; Лаза Костић: стварање/текстуалност акумулира енергију једног ширег сукоба – живота и смрти, ероса, усмереног ка самоодржању, и деструктивних сила танатоса – Рембрант: поигравање светлошћу, симболизација простора светло-тамним контрастом (прибор, платно – сликар), амбивалентност; Лаза Костић: градативна композиција која постепено води расплету борбе у којој је срце победило, а разум се нашао сплетен, збуњен и немоћан – Рембрант: семантички потентна композиција – дистанца/јаз између сликара и платна сугерише драматична осећања која прате сваки стваралачки напор; Лаза Костић: аутопоетика, програмска песма – Рембрант: аутопортрет (?)².

2.2. КЊИЖЕВНОСТ И ПЛЕС

У настави, обрада појединих врста народних лирских песама – обредних и обичајних (додолске, сватовске, коледарске), може се употпунити упућивањем на извођачки аспект, односно упућивањем на улогу плеса при извођењу самих песама.

Од трубадура до карневала: учешће народа у играма и песмама путујућих забављача са једне, и потреба за слободом изражавања и распусношћу са друге стране, доводи до утискивања књижевности, музике и плеса у основе феномена карневала. (Пример: Карневалски плес машкара у *Новели од Сшанца* Марина Држића има кључну композициону улогу у делу.)

Интерпретацијом књижевних дела епоха романтизма и реализма, ученици средњих школа ће увидети важност приказа плеса у одабраним књижевним делима и образлагати зашто баш игра има овако значајну улогу у делима као што су: *Евђеније Оњџин*, „Ђачки растанак”, *Ана Карењина*, *Вечити младожења*.

² Пример оваквог наставног поступања резултат је вежбања на предмету Методика наставе књижевности (осмислила га је колегиница Милица Песаревић, бр. индекса 2020/11330), који се као обавезан изучава на мастер студијама, на Катедри за српску књижевност с јужнословенским књижевностима Филолошког факултета Универзитета у Београду.

Модеран однос књижевности према плесу и његовим могућим импликацијама ученици могу посматрати у сусрету са делима као што су *Кошћана* Борисава Станковића и „Аска и вук” Иве Андрића. У овим случајевима, плес представља симболичко језгро приказа слободе, чиме књижевност интерпретира значењске потенцијале друге уметности.

Поступан развој разнородних функција књижевности са културноисторијским променама води превласти њене тренутне врховне функције – естетске.

Функција плеса се кроз историју мењала – потискујући своју религијску, обредну, магијску и забавну димензију добија све више на својој уметничкој димензији.

Обе уметности, ослобађањем од практичне функције, постају феномен уметничког израза, те не чуде њихова испреплетеност и прожимање.

Ученици могу добити задатак да, док читају следећи одломак из „Аске и вука”, посматрају слику „Две балерине на сцени”, аутора Едгара Дега, те да потом, својим речима, опишу изглед плесачица и лакоћу њихових покрета:

Ко зна да ли је свет овај, откад постоји, видео оно што је тога дана видела скромна и безимена шума изнад Стрмих Ливада. Преко зелених чистина, преко уских пролаза, између сивих и тешких букових дрвета, по глатком и смеђем ћилиму од лишћа које се годинама слаже једно на друго, играла је овчица Аска, чиста, танка, ни још овца ни више јагње, а лака и покретна као бела врбова маца коју носи ветар, сивкаста кад би ушла у прамен танке магле а светла, као изнутра обасјана, кад би се нашла на чистини преливеној сунцем. А за њом је, нечујним корацима и не одвајајући поглед, од ње, ишао матори курјак, дугогодишњи и невидљиви крвник њеног стада (Мркаљ, Несторовић 2019: 95) .

Подстакнути лепотом изражавања две врсте уметности, ученици описују плесачице поредећи их са пахуљицама, белим падобранима развејаног маслачка, чаробним штапићима који развејавају магију. Уметност игре тако оплемењује и богати ученичку душу и развија њихов доживљај за лепо и привлачно.

3. ЗАСНИВАЊЕ КОМПАРАТИВНОГ ПРИСТУПА

Песма „Плава гробница” Милутина Бојића, „Плава гробница”, Ивана В. Лалића и „Крф – плава гробница” Милоша Црњанског представљају текстове који се обрађују у седмом разреду основне школе. Ради бољег разумевања

ових наставних садржаја, али и ради употпуњавања слике времена у ком је Бојићева песма настала, неопходно је добро припремити ученике за тумачење сва три наведена текста. Зато ће компаративном приступу претходити корелативни (са предметима Историја и Географија).

Моћивисање: С обзиром на то да је био учесник балканских ратова и Првог светског рата, песник Милутин Бојић је лично учествовао у великој трагедији српског народа. Доживео је страдања српске војске приликом повлачења преко Албаније 1916. године у Првом светском рату. Повлачење се одиграло у најтежим климатским и ратним условима. Многи војници су били промрзли, гладни и исцрпљени, без одговарајуће војне опреме. У таквим околностима су прелазили преко планинских врлета, не би ли стигли до Крфа. На том острву је, што због болести што због изнемоглости, умрло на хиљаде српских војника. Услед недостатка гробних места, њихова тела су полагана у Јонско море, поред крфских обала. Овакве околности су навеле песника Милутина Бојића да напише песму „Плава гробница”.

Радни налози, нивелисани по захтевностима од лакших ка њежним:

1. Којим појединостима је дочарана плава гробница? Где се налази лирски субјекат у тренутку говора? Које се он обраћа?
2. Зашто је вода над којом се служи опело света? Шта ствара утисак језе у песми?
3. У чему се огледа сагласје унутрашњег стања лирског субјекта и природе?
4. Образложи улогу рефрена „Стојте галије царске!” у песми. Протумачи симболику „галија царских”. У каквој атмосфери се одвија лирска радња песме?
5. Подсети се ко су били апостоли. Каква је била Прометејева судбина? Зашто су пали хероји „прометеји наде” и „апостоли јада”? Откривај симболичко значење наведених синтагми.
6. На шта лирски субјект опомиње своје сапутнике? Зашто се преноси у далеку будућност? Какав је то дом сјаја који ће стварати нове генерације на гомили рака? У чему је огромна и страшна тајна плаве гробнице? (Мркаљ, Несторовић 2020: 153).

Путописне репортаже са Крфа Милоша Црњанског објављиване су у часопису *Време* од јула до септембра 1925. године. Осам чланака из те серије били су основа при састављању текста „Крф, плава гробница” које је писац објавио у оквиру путописа из 1930. године, у издању Народне просвете. У овим путописима Црњански, попут традиционалног песника Бојића на кога се позива, али модерним уметничким средствима, одаје почаст великом српском страдању.

1. Потражи на географској карти где се налази острво Крф. Сазнај зашто је то острво важно за српску историју.
2. Подвуди у тексту описе природе који ти се највише допадају. Препиши у свеску поетске описе Крфа.
3. Каква осећања у теби буди сазнање да је Крф „засејан” гробовима српских ратника?
4. Протумачи Црњанскову мисао да би наша гробља на Крфу и острву Виду могла гласно да казују име Србије на свим језицима.
5. Упореди литерарне начине одавања поште српским ратницима у песми „Плава гробница” Милутина Бојића и у путописној прози „Крф, плава гробница” Милоша Црњанског (Мркаљ, Несторовић 2020: 157).

После читања поменутих дела Бојића и Црњанског, песма Ивана В. Лалића „Плава гробница” најчешће изненађује ученике. У настави је добро подстицати их да своје чуђење образложе и тако покажу у којој мери су песму разумели.

Стојте, галије царске! И ви глисери бучни
Возите с пола гаса.
Мисао једну горку хоћу да разобручим,
Макар у пола гласа.

Сахрањени ту су некадашњи венци
И пролазна радост целог једног рода...
Само да унуци у њиховој сенци
Крваре због истог, недохватног плода (уп. Лалић 2016: 56–59)

Функционализација ученичких знања постиже се преплитањем корелативног и компаративног приступа наставној интерпретацији. Судар векова у Бојићевој „Плавој гробници” и Лалићевој истоименој песми не умањује значај страдања српских војника на Крфу и не доводи у питање патриотска и национална осећања, већ их ојачава, приближавајући их савременом ученику. Историја и литерарна емоција тако се сабирају у својој естетици и филозофској вечитости.

4. ДЕЛА КЛАСИКА КАО ПОДСТИЦАЈ ЗА ПРОШИРИВАЊЕ ЗНАЊА И СТВАРАЛАЧКЕ АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА

Дела класика српске књижевности могу послужити и као подстицај за систематизовање или проширивање стечених знања. Притом се наставници

не морају ограничавати искључиво делима прописаним програмима наставе и учења, већ могу, нарочито на часовима додатне наставе и у раду са посебно заинтересованим ђацима, да одаберу неку од литерарних занимљивости и њоме мотивишу своје ђаке на шире читање. Овакав приступ тумачењу књижевности, увидом у шири контекст, задовољава ученичку радозналост која се (у овом случају) тиче упознавања са стварним животом људи у прошлости, изгледа града, модних детаља, начина комуникације међу људима итд.

Јован Стерија Поповић и Бранислав Нушић у својим делима кроз драмске ликове и ситуације осликали су менталитет грађанске класе, чиме су посредно наглашени елементи који су постали носиоци промена. На основу драмских реплика из дела ова два српска класика, ученици могу покушати да реконструишу једну епоху, што може послужити као темељ у изради етно-лика града Београда. С обзиром на то да дело једног писца долази средином 19. века, а другог на самом почетку 20, могуће је пратити промене које су захватиле чиниоце етно-лика³. У конкретном случају, у етно-лику посматраног града, то су географски простор, ентеријер кућа, начин одевања, међуљудски односи и на крају читава филозофија друштва и његовог функционисања.

Стерија *Весело њозорје у два чина*, како га сам назива, тј. дело *Београд, некад и сад* пише 1853. године, док се на сцени Народног позоришта у Београду 1933. први пут приказује Нушићева истоимена весела игра у два дела. Драмску радњу у делу првог писца чине Неша, трговац у Београду, његова деца Љуба и Велимир и његова мајка Станија која му долази у посету. Долазак Станије из унутрашњости у град представља подстицај сукоба генерација, посебно када је у питању уређење ентеријера, стил облачења и начин исказивања женске културе. Други писац се у потпуности угледа на претходника, Јована Стерију Поповића, не само по наслову дела, већ и у односу на комплетну драмску структуру, од праволинијске радње без заплета до дводелне композиције, али из перспективе свога времена. У прологу Нушић уводи лик Стерије који говори о смени генерација, а посебно истиче како његовом драмом није стављена тачка и наговештен крај том дешавању, знајући да ће и после њега бити писаца који ће описати нове дане и нове промене. Стеријиним посредством на сцени Нушић покушава да укаже читаоцу на разлику између стварне, реалне промене и оне која се само тако назива.

³ Етно-ликом Београда бавила се колегиница Милица Петровић, број индекса: 2022/11318, група Српска књижевност, на обавезном предмету Методика наставе књижевности, на мастер студијама. Рад на ову тему предат је 8. 1. 2023.

Стеријино дело *Београд, некад и сад* пружа нам кратке и не превише детаљне информације о томе како је изгледала ношња тог времена, док Нушић, с обзиром на то да своју драму пише на почетку двадесетог века, наглашава апсолутну слободу у одабиру одеће. Читајући Стерију сазнајемо следеће: фистан (сукња) све се мање употребљава, углавном за спавање; жене носе шешире, мушкарци имају браду, док код Нушића жена има пуно право да се без срамоте појави пред гостима и у пиџами. Припаднице лепшег пола све више су традиционалну ношњу усклађивале са европским модним стиливима. Одећа је свакако одраз друштвених и економских прилика.

Дело Бранислава Нушића и у основној и у средњој школи подстиче успешне наставне интерпретације, уз које се развијају и стваралачке активности ученика. Реализовање сценских наступа у оквиру драмских секција, компаративна анализа позоришне представе и одабраног Нушићевог оригиналног текста развија критичко мишљење ученика, њихову способност за поређење детаља, уочавање сличности и разлика уметничких представа, разумевање уметничких дела кроз различите начине њихове обраде.

Стваралачке активности у настави позивају на увођење игре у свакодневни рад са ученицима. Планирање игара попут квизова, асоцијација, драматизација итд., не даје само одговор на питање како заинтересовати ученике за суверену наставну интерпретацију. Игра треба да постане суверени део те интерпретације и у основној, као и у средњој школи.

Организовање стручних путовања (која се у савременој методичкој литератури квалификују као проширени метод екскурзије) утиче на утемељење наставног принципа трајности знања и умења. Идући путевима писаца – класика српске књижевности, ученици постају *грађани свеиџа*. Уче о значају текстова које читају и из којих уче, гледано из различитих углова, да уважавају туђе мишљење, или да му аргументовано опонирају. Схватају величину потребе да се путује и непосредно упозна свет, а не само путем интернета. Увиђају потребу за учењем страних језика и значај стицања вештине комуницирања са људима из других поднебља, различитог узраста, верских или политичких опредељења (што све корелира и са наставом Грађанског васпитања).

5. АНДРИЋЕВА „КЊИГА” – ЗАДАЦИ ЗА РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ И ФУНКЦИОНАЛНО ПОВЕЗИВАЊЕ НАСТАВЕ КЊИЖЕВНОСТИ И ГРАМАТИКЕ

Дела српских књижевних класика својим естетским потенцијалом утичу на развој вештине разумевања прочитаног код ученика различитих узраста, а поједини радни налози (наведени у следећем примеру) истичу и значај функционалног повезивања подобласти предмета (Језик, Књижевност и Језичка култура).

Пажљиво прочитај одломак из приповетке „Књига” Иве Андрића, па одговори на питања. Док решаваш задатке, одговоре тражи у тексту.

1. Пронађи у речнику значења следећих речи: *йримедба; сйрейийи; уйторник; оскудно; доцније; ойресий; йодруйлив; машиийи се; неумољиво; муцайи; наде-нуийи; йогнедље.*

2. Пажљиво прочитај доле наведене исказе. Утврди њихов редослед у односу на описе и стања јунака дела, па на линијама испред сваког исказа напиши бројеве од 1 до 4.

___ опис портрета професора

___ дечакова везаност за књиге и жеља за читањем

___ дечаков збуњени поглед на књигу коју је добио

___ страх од надимка који професор даје ученицима

3. А) Који облик казивања препознајеш у следећем одломку? Заокружи слово испред тачног одговора.

„Дечаку се чинило као да је одједном и неочекивано стављен на неку претешку и немилосрдну пробу. Најлепше што је имао од библиотеке – двогодишња жеља и мисао на њено остварење – сад је прошло. Грубо пробуђен, ухваћен у маштањима као у кривици, он је био збуњен и уплашен.”

а) дескрипција б) монолог в) наратив г) унутрашњи монолог

Б) Текст овог одломка је написан:

а) у првом лицу;

б) у трећем лицу;

в) претежно објективно;

г) претежно субјективно. (Заокружи два тачна одговора.)

4. Заокружи слова испред два исказа који одговарају датом одломку.

а) Дечака мучи то што му је дозвољено да се одлучи за само једну књигу.

б) Дечак може слободно да разгледа све књиге и листа по њима.

в) Дечак жели да чита књиге о путовањима по разним крајевима света.

г) Дечак се не боји професора и подругљивог надимка који ће можда добити.

5. Одреди физичке карактеристике професора из одломка и заокружи четири тачна одговора.

а) снажан врат

б) опуштени бркови

в) човек који зна шта хоће

г) кратко шишана црвена коса

д) суви и подругљиви начин говора

ђ) оштре речи

е) зелене очи

6. Одреди значења локатива у примерима из реченице и напиши одговоре на доле понуђеним линијама.

„И он не жели много, четири-пет књига о разним путовањима по разним крајевима света.”

о разним путовањима _____

по разним крајевима света _____

7. Прочитај пажљиво следећи пример, па одреди којој врсти зависних реченица припада подвучена реченица у оквиру сложене.

„Нарочито се бојао да му професор не надене неки подругљиви надимак, јер је имао обичај да то чини, а после кад ђаци прихвате то подругљиво име, нико му га неће скинути” (уп. Мркаљ 2018: 215–220).

6. ИНИЦИЈАЛНИ ТЕСТ (НА ПОЧЕТКУ ОСМОГ РАЗРЕДА), „КРВАВА БАЈКА”, ДЕСАНКА МАКСИМОВИЋ

Од пре неколико година у нашим школама су заступљени и такозвани иницијални тестови. Овом приликом, показаћемо како се уз помоћ песме „Крвава бајка” Десанке Максимовић може организовати иницијални тест на почетку осмог разреда, који у себи саображава нека од знања која је требало да ученици стекну током претходне године школовања. Иницијални тестови усклађени су са стандардима ученичких постигнућа на различитим нивоима и примерени су планираним исходима наставе.

1. Ко је написао песму „Крвава бајка”? _____

2. За који догађај се везује страдање ђака у Крагујевцу?

а) За Први српски устанак.

б) За Други српски устанак.

в) За Први светски рат.

г) За Други светски рат.

(Заокружи слово испред тачног одговора.)

3. Пажљиво прочитај следећи текст, па у неколико реченица објасни зашто је песникиња дала наслов песми „Крвава бајка”.

„У садашњој улици Лоле Рибара, недалеко од моје куће, зауставио ме непознат, стар човек, пре сељак него грађанин, и рекао уплахирено, без икаква увода или поздрава: ’Знате ли шта се догодило у Крагујевцу?’ – ’Ваљда каква хапшења, вешања?’ Не помињући масовна стрељања одраслих, старац ми је саопштио како су Немци упали у гимназију и са часова одвели неколико разреда на стрељање. [...] Раставши се од непознатог, мада сам горела од жеље да тек рођену песму забележим, нисам се могла одмах вратити кући да то учиним. Имала сам потребу да лутам улицама, да час записивања песме одложим, као да сам се бојала да ћу при записивању пореметити нешто у њеном складу. Цео сат сам је тако пажљиво носила у себи, као што неко носи на длану препуну чашу воде, и затим сам је код куће записала узбуђенија него кад сам прве своје песме бележила, почињући као летописац: Било је то... Мислим да је за песму боље што за време крагујевачке трагедије нисам била тамо, што сам све видела очима срца и маште, што сам била принуђена да саопштим само суштину, која ми се одмах приказала као каква крвава бајка: неколико стотина ђака рођених исте године, можда и истог дана, вршњаци по времену кад су ушли у живот, ако се тако може рећи, вршњаци и по часу кад су отишли из живота” (в. www.antologija.in.rs).

4. Заокружи слова испред реченица које се односе на тумачење песме.

а) Неправилна рима и неједнак број слогова у стиховима доприносе полетном ритму песме.

б) У песми се не наводи експлицитно земља у којој се злочин догодио јер ауторка жели да нагласи универзалну трагичност догађаја.

в) Мученичка смрт ђака на крају песме прераста у јуначку смрт, а погинули се селе у вечни живот.

г) Различит број стихова у строфама нема симболично значење, већ је случајан.

д) Вечно боравиште до ког су се уздигли стрељани ђаци представља њихов вечни живот у небеском царству.

5. У интервјуу о настанку песме, песникиња је рекла:

„Раставши се од непознатог, мада сам горела од жеље да тек рођену песму забележим, нисам се могла одмах вратити кући да то учиним.”

У датом примеру подвучена су три глаголска облика. Напиши њихове називе.

6. Подвуци све непроменљиве речи у четвртој строфи песме.

7. У следећим стиховима подвуци синтагме.

„Другова редови цели / истог часа се узнели / до вечног боравишта”.

8. У следећим стиховима подвучене су две синтагме. У свакој заокружи главну реч, а затим на линији напиши назив врсте синтагме.

„И чинило се сваком / да ће дуго, / да ће врло дуго / трчати испод свода плава / док све задатке на свету / не посвршава.”

врло дуго – _____ све задатке на свету – _____

9. Прочитај поново другу строфу песме. Уочи у њој предикатске реченице, па напиши у ком напоредном односу се оне налазе. _____

10. Напиши стихове који представљају рефрен песме „Крвава бајка”.

7. КЛАСИЦИ НА КЛИК – ПРЕДНОСТ ДИГИТАЛНИХ ЧИТАНКИ

Индивидуалан ученички приступ тексту, уз помоћ дигиталне читанке, појачан је изражајним читањем драмског уметника који, у овом случају, замењује наставника. Сугестивност оваквог читања текста, могућност да се застане и размисли, појачава ученичку фокусираност на текст који слушају. Бројни линкови који воде од текста ка различитим објашњењима везују се, поред читања, и за друге методичке радње: локализовање (шире и уже), тумачење непознатих и мање познатих речи, стварање плана текста (текст се може пуштати и прекидати ради именовања сегмената целине, тј. ради стварања плана текста у циљу прегледнијег разумевања његовог значења). Дигиталном читанком ученик се мотивише на помније слушање, а потом и на доживљавање и тумачење литерарног текста (наглашена „унутрашња чулност”). Поштовање правила акцентуације, реченичне интонације и мелодије текста доприноси појачаном првом сусрету са књижевним делом.

Јединствена образовна платформа *е-учионица* нуди персонализовано учење, прилагођено сваком ученику. Помоћу кратких питања, уз навођење понуђених одговора (после трећег погрешног одговора приказује се тачан), и ученик без довољно предзнања јесте у прилици да поступно савлада градиво, као и да учи уз самооцењивање, да уочи у којој му је мери текст који се чита јасан и приступачан, те да се тако припреми за његово тумачење.

Налози у онлајн-учионици су, и у оквиру дигиталних читанки, као и у штампаној форми, нивелисани према ученичким постигнућима на три нивоа: основни, средњи и напредни, што омогућава одржавање диференциране наставе уз помоћ електронских помагала и на редовним часовима.

Сви дигитални садржаји креирани су циљано за реализацију наставе језика и књижевности и према исходима предвиђеним програмом предмета.

Интерактивни садржаји електронског уџбеника структурирани су на начин који претпоставља динамику наставног часа и поступност процеса учења и откривања. Они су конципирани тако да подстичу разноврсне мисаоне процесе и знања – од запамћивања до оних сложенијих попут синтезе и креирања.

Нарочита пажња посвећена је повезивању знања међу предметима и унутар истог предмета. Томе доприносе едукативни филмови, уметничке интерпретације књижевних текстова у аудио-записима, као и бројне галерије слика које, поред предочавања и илустровања појмова, времена, ликова и уметничких дела, такође и проширују хоризонте истраживања и постављају пред ученика конкретне проблемске задатке о којима треба даље промишљати.

ЗАКЉУЧАК

Савремена читања дела српских класика у настави базирају се на принципу јединства теорије и праксе. Уместо учења као памћења чињеница, развија се учење које представља способност ученика да обрађују информације. Такозвану предавачку наставу одавно су превазишле искуствена и истраживачка настава, где је наставник један од „проводника” или „усмеривача” знања, а чија је основна улога да код ученика развија самосталност, оригинални поглед на наставне садржаје, уочавање узрочно-последичних веза у тексту; да усмерава дискусију у правцу ширења разумевања за људске поступке и увиђања разлога који су мотивисали актере литерарних текстова на одређена поступања. Наставников задатак је да делује и у васпитном смислу, указује на однос добра и зла; да упућује ученике како да дебатују о некој теми, појави или поступку, уважавајући саговорника, уз грађење тврдњи заснованих на аргументима, а не на претпоставкама или увреженим моделима понашања.

Разумевање експлицитно датих садржаја води ка оним имплицитним, скривеним, који се постепено откривају уз помоћ задатака за истраживачко читање, помажући да се идејни слој литерарног текста, понекад удаљен вековима од данашњег ђака, идејно отвори и открије у савременом светлу и као безвремена појава. Тако се замор при учењу и читању замењује ужитком, а незадовољни или мање заинтересовани ученици се мотивишу да изразе своје мишљење о обавезној школској и домаћој лектури, у којој дела српских класика предњаче.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Јакшић (2016): Ђ. Јакшић, „Мила”. Преузето 4. 10. 2023. са сајта www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs.

Лалић (2016): И. В. Лалић, „Плава гробница”. Преузето 4. 10. 2023. са сајта www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs.

Максимовић (2021): Д. Максимовић, „Крвава бајка” [видео, рецитација, текст песме и песникиња о настанку песме]. Преузето 6. 10. 2023. са сајта www.antologija.in.rs.

Мркаљ (2018): З. Мркаљ, *Српска читанка: избор*, Београд: Чигоја штампа.

Мркаљ, Несторовић (2019): З. Мркаљ, З. Несторовић, *Извор* [Читанка за 6. разред основне школе], Београд: Klett.

Мркаљ, Несторовић (2020): З. Мркаљ, З. Несторовић, *Плејдисанка* [Читанка за 7. разред основне школе], Београд: Klett.

Zona V. Mrkalj

University of Belgrade

Faculty of Philology

Department of Serbian Literature and South Slavic Literatures

NEW READINGS OF SERBIAN CLASSICS IN CONTEMPORARY APPROACH TO TEACHING LITERATURE

Summary: The paper discusses contemporary approaches to interpreting selected texts by Serbian classics of literature (Jovan Sterija Popović, Đura Jakšić, Laza Kostić, Ivo Andrić, Milutin Bojić, Miloš Crnjanski, Branislav Nušić, Desanka Maksimović), prescribed by the new Serbian language and literature curricula for upper elementary grades.

The importance of using the cross-curricular approach in teaching is pointed out, as well as the development of academic goals through adapting learning tasks to students' achievements and learning outcomes. The advantages of digital editions of textbooks are highlighted.

In addition to the analytic-synthetic, problem-based and correlative approach to interpreting literary texts, the paper underlines the importance of using the comparative approach, with the aim of motivating students to read literary works with interest and understanding.

Keywords: classics of Serbian literature, contemporary approaches in teaching literature, cross-curricular correlations, digital textbooks, creative activities in teaching.